

A fogyasztói és a szociális jogok egyes összefüggései, avagy a szociális jogok fogyasztóvédelmi aspektusai

I. BEVEZETÉS

Látszólag két, egymástól viszonylag távoli terület összefüggéseinek megvilágítására teszünk kísérletet jelen dolgozat keretei között, hiszen a fogyasztóvédelemre és a szociális jogokra vonatkozó szabályok eltérőek és a két jogterület is alapvetően különböző személyi kör védelmét célozza. Kissé alaposabb átgondolást követően kimutatható azonban a fogyasztóvédelem és a szociális jog által szabályozni hivatott viszonyoknak egy közös halmaza. E feltevésünket egyfelől igazolja, hogy előfordulhat „szociálisan rászoruló fogyasztó”, másfelől, mint erre később rámutatunk, a szociális jog felfogható úgyis, mint egyes kiszolgáltatott helyzetben lévő csoportok védelmére hivatott szabályrendszer. Ez utóbbi megközelítés szerinti körbe pedig könnyen beleérthetjük a fogyasztókat is, akik az őket körülvevő információ-áradatban könnyen elveszhetnek és így kiszolgáltatottak a reklámoknak, a különböző manipulációknak. Emiatt a fogyasztók is védelmemre szorulnak. Az oltalmazásukra hivatott rendelkezések vizsgálata során pedig azt tapasztaljuk, hogy bizonyos szociális jogoknak lehetnek a fogyasztóvédelem „nyelvére” lefordítható aspektusai.

Ez utóbbi megállapítást tekintjük kiindulópontnak dolgozatunk megírása során, melynek célja tulajdonképpen nem más, mint hogy az így keletkezett közös halmazt tartalmi elemekkel kitöltsük, és reményeink szerint ezáltal gazdagítsuk mindkét terület szemléletmódját, egyúttal közvetve hozzájáruljunk a tárgyalt jogok árnyaltabb, hatékonyabb védelméhez. Ennek érdekében először e két jogág legfontosabb, illetve témánk szempontjából releváns ismérveit próbáljuk meghatározni, majd ezt követően bemutatjuk a lehetséges közös elemeket képező jogokat, az alábbi metódust követve: az egyes jogok jelentőségének rövid érzékeltetését követően röviden kitérünk a legfontosabb tartalmi elemekre (nemzetközi és hazai források alapján), majd ezt követően elemezzük fogyasztóvédelmi vonatkozásait.

II. GONDOLATOK A FOGYASZTÓVÉDELEM LÉNYEGÉRŐL

A Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság (NFH) értelmezése szerint a fogyasztóvédelem célja, hogy „egyensúlyi helyzetet teremtsen a fogyasztó és a termék értékesítő között annak érdekében, hogy a fogyasztó jogai a legteljesebben érvényesüljenek.”^[1] A fogyasztóvédelem szükségességét napjainkban általánosan elismerik, elsősorban amiatt, mert a gazdaságban – szemben a *laissez faire* elvet vallók feltevéseivel – valójában sohasem érvényesülhet tökéletes verseny, aminek következtében „a fogyasztó és a vele szemben álló üzletkörében eljáró gazdasági szereplő soha nem lehet egyenlő és egymással mellérendelt viszonyban álló fél (...) A fogyasztó a tömegtermelés és a korszerű reklám- és marketing-módszerek miatt *kiszolgáltatottá válik*” – mutat rá Zoványi Nikolett.^[2] A fogyasztóvédelem célját, szükségességét illetően tehát széleskörű konszenzus alakult ki, viszont a kitűzött célok megvalósítása kapcsán többféle elmélet is napvilágot látott: alapvetően a protekcionista és a támogató jellegű (vagy Bourgoignie-féle) teóriák között tehetünk különbséget. Míg előbbi a fogyasztók aktív állami szabályozáson, beavatkozáson keresztül történő védelmére helyezi a hangsúlyt, addig utóbbi az aktív védelem helyett a támogatás különböző formáit (mint a fogyasztók oktatása, tájékoztatása, részükre történő jogi segítségnyújtás) részesíti előnyben.^[3]

A továbbiakban nem kerülhető el, hogy a fogyasztóvédelem alanyának meghatározására is kísérletet tegyünk, bár nem könnyíti meg e törekvésünket, hogy a fogyasztó fogalmának ugyancsak többféle megközelítése ismeretes. Ami a normatív definíciókat illeti, mindenekelőtt a Polgári Törvénykönyv (Ptk.) által adott fogyasztó fogalom érdemel kiemelés, amely fogyasztó alatt a gazdasági vagy szakmai tevékenység körén kívül eső célból szerződést kötő személyt érti.^[4] A fogyasztóvédelmi törvény némiképp bővíti, pontosítja az előbbi meghatározást, amikor rögzíti, hogy fogyasztónak az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységi körén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személyt, továbbá a békéltető testületre vonatkozó szabályok alkalmazásában a külön törvény szerinti civil szervezetet, egyházat, társasházat, lakásszövetkezetet, mikro-, kis- és középvállalkozást tekint, amennyiben árut vesz, rendel, kap, használ, igénybe vesz, vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje.^[5] A jogszabályi fogyasztó fogalmak bemutatását folytatva, a Versenytörvény alkalmazásában fogyasztó a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi

[1] Ld.: http://nfhforum.hu/informaciok_bemutakozas-hu (2012-01-06)

[2] Zoványi, 2011, Elérhető: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/3_2011/a_fogyasztovedelem_torteneti_fejlolese_es_szabalyozasi_elvei/ (2012-01-09)

[3] Szótér, 2007, 3. Elérhető: www.dr.szoter.hu/.../a-kozossegi-fogyasztovedelem-kialakulasa-2006... (2012-01-09)

[4] Ptk. 685.§ d) pont.

[5] Ld. 1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről (továbbiakban: Fgytv. vagy fogyasztóvédelmi törvény), 2.§ a) pont.

gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény (Fttv.) alapján fogyasztónak minősülő megrendelő, vevő és felhasználó.^[6] Az Fttv. felhívott rendelkezése értelmében pedig fogyasztó az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy.^[7] Említést érdemel még a korábbi Reklámtörvény, amely fogyasztó fogalma alatt mindazon természetes és jogi személyeket értette, akik felé a reklám irányul.^[8] A teljesség kedvéért megjegyezzük, hogy a jelenleg hatályos Reklámtörvény a fogyasztó helyett a reklám címzettje fogalmával operál.^[9]

E sokféle meghatározás alapján is érzékelhető, hogy a fogyasztó fogalma az egyes jogterületek esetében adott esetben más és más jelent, bár kétségtelen, hogy a bemutatott definíciók alapján kirajzolódik e fogalom lényegi ismérve.^[10] Mindazonáltal e változatos megközelítésmód hozzásegít minket ahhoz, hogy a szociális jogok kapcsán sem idegenkedjünk az ily változatos alanyi körre kiterjedő fogyasztóvédelem egyes vonatkozásainak vizsgálatától.

III. KÍSÉRLET A SZOCIÁLIS JOGOK TARTALMI MEGHATÁROZÁSÁRA

A szociális jogok lényegét sokan, sokféleképpen próbálták definiálni. E feladatot nehezíti, hogy e kategória határai nem statikusak; időről időre változnak a legkülönfélébb tényezők hatására. Ezek közül kiemelkedő fontossággal bír az épp rendelkezésre álló anyagi, gazdasági erőforrások nagysága, hiszen e jogok alapján elvárható szolgáltatás mértéke viszonylagos tényező, mely leginkább az államok teljesítőképességétől függ. Erre utal az ENSZ Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya is, amikor rögzíti, hogy a részes államok a *rendelkezésükre álló* valamennyi erőforrás igénybevételével, fokozatosan biztosítják a dokumentumban foglalt jogok teljes érvényesülését.^[11] Természetesen léteznek olyan nézetek is, melyek nem ismerik el a jogok relativitását, mondván, hogy a szociális jogok alapjogként való biztosítása nem lehet függvénye a gazdaság teherbíró képességének, mivel „a társadalmi szolidaritásnak és igazságosságnak mindenfajta gazdasági helyzetben érvényesülnie kell, sőt kedvezőtlen helyzetben még inkább”.^[12]

[6] 1996. évi LVIII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról 2/A. § (1) bek.

[7] Fttv. 2.§ a) pont.

[8] 1997. évi LVIII. törvény a gazdasági reklámtevékenységről, 2.§ g) pont.

[9] Ld. a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény 3.§ j) pontját.

[10] A fogalom problémáival kapcsolatban ld. Kóhidi, elérhető: www.jogiforum.hu/publikaciok/266 (2012-01-17)

[11] Ld. ENSZ Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya (továbbiakban: *Egyezségokmány*) 2. cikk 1. bek.

[12] Ezt az álláspontot hangoztatta Gáspár Miklós KDNP-s képviselő országgyűlési felszólalásában, ld. <http://www.parlament.hu/naplo35/179/1790050.htm> (2012-01-07)

1. A szociális jog, mint jogág

A fent röviden érzékeltetett nehézségek ellenére megkíséreljük a szociális jog, mint diszciplína, mint jogág lényegét meghatározni – függetlenül az állandó változásoktól. Leegyszerűsítve azt mondhatnánk, hogy a szociális jog a szociális ellátásokkal kapcsolatos kérdések jogi szabályozásával foglalkozik. Az így bevezetett szociális ellátások fogalma gyűjtőkategória, melybe mindazon társadalmi szinten megszervezett tevékenység beletartozik, melynek rendeltetése, hogy „a társadalom tagjai (vagy azok bizonyos csoportjai) által megteremtett anyagi javak egy részének elvonásával képzett alapból támogatást adjunk mindazon személyeknek, akik (önhibájukon kívül) nem tudnak saját megélhetésük-ről gondoskodni, vagy akik – a társadalom fennmaradása érdekében a társadalom által elismert – többletterheket vállalnak magukra.”^[13]

Más megközelítés szerint – a nemzetközi dokumentumok szóhasználatára is figyelemmel – a szociális jogok megnevezés valójában a gazdasági, szociális és kulturális jogokra utal. Ebben az értelemben a gazdasági jogokat a munkához és általában a munkaviszonyhoz kapcsolódó jogok jelentik; a szociális jogok közül legfontosabb a szociális biztonsághoz való jog, mely magában foglalja a társadalombiztosításhoz, a szociális és egészségügyi segítségnyújtáshoz való jogot csakúgy, mint az *egyes sérülékeny társadalmi csoportokat védő jogokat*; végül a kulturális jogok közül különösen az oktatáshoz való jog érdemel kiemelés.^[14] Mindazonáltal a gazdasági, szociális és kulturális jogok szorosan összetartoznak egymással, ezért egyes jogoknak e három kategória valamelyikébe történő besorolása olykor nehézségekbe ütközhet.^[15] Összességében talán valóban szerencsésebb ez a teljesebb értelmű megközelítésmód, a továbbiakban ugyanakkor – az egyszerűség kedvéért – a rövidebb szociális jogok megnevezést használjuk.

2. A szociális jogok néhány sajátossága

A vizsgálatunk egyik tárgyát képező terület leírására tett kísérleteket követően a szociális jogok néhány sajátosságát tekintjük át. Ezek közül az egyik fő kérdés – különösen a fent bemutatott relativitás ismeretében – ezek kikényszeríthetősége, illetve ezzel összefüggésben tényleges jogi jellege. Ezzel kapcsolatban mindenekelőtt hangsúlyozzuk, hogy a szociális jogok csak részben valódi jogok, a „szolgáltatás optimális megvalósulását illetően államcélok”.^[16] Az említett államcél (vagy más szóhasználattal alkotmányos feladat) terminus az államelmélet egyik sokat vizsgált kategóriája, ezért e fogalom részletes bemutatása

[13] Czúcz, 2003, 29.

[14] Kardos, 2003, 25.

[15] Juhász, 1995, 3.

[16] Kardos, 2003, 30.

meghaladná jelen dolgozat kereteit.^[17] Így itt és most megelégszünk a magyar Alkotmánybíróság azon értelmezésével, miszerint az államcélok elsősorban az Alkotmányban meghatározott egyes alapjogok érvényesítése és állami védelme útján valósulnak meg, melyek megvalósításának konkrét eszközeit az állam szabadon választhatja meg.^[18] Már itt szeretnénk felhívni a figyelmet a megvalósítás eszközeinek megválasztása során élvezett nagyfokú állami szabadság jelentőségére, melyre a későbbiekben még részletesen kitérünk.

A szociális jogok részben államcél jellege nem jelenti ugyanakkor, hogy ne lehetne őket megsérteni, illetve, hogy semmilyen számon kérhető kötelezettséget ne rónának az egyes államokra. A szociális jogok mindenekelőtt megkövetelik, hogy az országok a belőlük eredő kötelezettségek ellátására intézményeket működtessenek. Legsúlyosabb megsértésüket pedig a rendelkezésre álló állami erőforrások elfecsérlése, illetve indokolatlan elvonása jelenti, mint például az indokolatlan mértékű fegyverkezés vagy a túlbuzgályozott korrupció.^[19]

E jogok fontosságával kapcsolatban arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a polgári és politikai jogok tényleges gyakorlása sem képzelhető el egyfajta minimális szociális biztonság nélkül. A fenti állítás igazát igen találóan érzékelteti Kardos Gábor, amikor felteszi a kérdést: „Van-e értelme a kínzás, az önkényes letartóztatás és a halálbüntetés tilalma útján csökkenteni az emberi szenvedéseket, ha hagyjuk, hogy az előbbiektől megmentetteket az éhség és betegség gyötörje?”^[20] A fent leírtak mellett természetesen pragmatikus okok is magyarázzák, hogy egy mégoly piacbarát, neoliberális kormányzat sem mellőzheti teljesen a szociális jogok minimumának érvényre juttatását, mely óhatatlanul is megkövetel bizonyos szintű állami beavatkozást. Ezek közül az okok közül a legfontosabb, hogy az általános választójog folytán a piacgazdaság vesztesei is politikai tényezőkké váltak, az ő megnyerésük pedig szociális szempontok érvényesülését kívánja meg. Nem hagyható figyelmen kívül továbbá az alábbi összefüggés az eredményes szociálpolitika és gazdaságpolitika között: mint azt a történelmi tanulságok is bizonyították, az államok szociális túlvállalása a gazdasági eredmények visszaeséséhez vezetett,^[21] ez pedig végső soron csökkentette a rendelkezésre álló erőforrásokat és így a szociális kiadásokat. Ugyanakkor ellenkező előjelű folyamatot is előidézhetnek a szociális jogokra fordított többletkiadások, például az oktatás fejlesztése esetében. A gondolat egyáltalán nem új, hiszen már Széchenyi is a „kiművelt emberfőkben” látta az ország felemelkedésének zálogát, de ezen túlmenően az oktatásba investált ráfordítások megtérülését empirikus tanulmányok is igazolják: a PISA felmérések szerint például Finn-

[17] Az államcél fogalmához ld. Szilágyi, 2005, elérhető: http://www2.juris.u-szeged.hu/politologia/tartalom/docs/tanseged/II_IV_XVII_A%20fejezet.pdf (2012-01-07)

[18] Ld. 28/1994. (V.20.) AB határozat.

[19] Kardos, 2003, 31.

[20] Kardos, 2003, 33.

[21] Ld. Szamel, 1998, 15-22.

ország, Japán, Dél-Korea vagy Szingapúr az oktatás megújításával értek el látványos gazdasági eredményeket.^[22] Harmadik okként említhető, hogy a gazdasági verseny veszteségi körében a deviáns magatartások aránya jóval nagyobb, ezek kezelése viszont rengeteg erőforrást emészt fel.^[23] E jelenség visszaszorításának egyik eszköze tehát a szociális kiadások növelése lehet.

3. A szociális jogok katalógusával kapcsolatos problémákról röviden

A szociális jog fogalmi és tartalmi jellemzőit boncolgató gondolatok után kézenfekvő lenne meghatározni, hogy pontosan milyen jogok is tartoznak ebbe a körbe. Ez a látszólag egyszerűnek tűnő feladat – tekintve, hogy nem létezik általános érvényű, a tárgykört kimerítően szabályozni hivatott dokumentum^[24] – azonban jelen dolgozat keretei között megoldhatatlan problémákat vet fel; már csak azért is, mert sok esetben nehéz eldönteni, hogy egy adott jog ebbe a kategóriába tartozik-e,^[25] valamint az ún. első és második generációs jogok sok esetben szétválaszthatatlan egységet képeznek (mint ahogy az élethez való jog tényleges érvényesülése megköveteli az egészséghez való jog biztosítását). Mégis szükségesnek érezzük megkísérteni a legáltalánosabban elfogadott szociális jogok rövid bemutatását, megrajzolva ezzel a képzeletbeli halmazok egyikének kontúrjait, először nemzetközi szinten, majd röviden áttekintve a hazai helyzetet.

a) Szociális jogok a nemzetközi dokumentumokban

Egyetérthetünk Kondorosi Ferenc megállapításával, miszerint az államokra a legáltalánosabb kötelezettségeket ezzel kapcsolatban a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya rója, mely a következő szociális jogokat deklarálja:^[26]

[22] Ld.: *A sokkoló gazdasági növekedés titka* c. írást

http://fn.hir24.hu/itthon/2010/03/16/sokkolo_gazdasagi_novekedes_titka/ (2012-01-07)

[23] Rab, 2008, elérhető: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/4_2008/a_szocialis_jogok_alkotmanyjogi_megkozelitese_a_hazai_es_nemzetkozi_kornyezetben/ (2012-01-12)

[24] Bár a címe alapján ilyen lehetne a Gazdasági és szociális jogok nemzetközi egyezségokmánya, ez azonban – mint később bemutatjuk – számos olyan fontos jogosultságot nem tartalmaz, ami az Európai Szociális Kartában benne van. A Karta viszont nem rendelkezik olyan széleskörű elfogadottsággal, mint az Egyezségokmány.

[25] Szigeti Péter mutat rá például, hogy napjainkban egyes felfogások az egészséges, biztonságos környezethez, a békéhez vagy a humanitárius segélyezéshez való jogot emberi jognak tekintik. Ld. az Eszmélet Baráti Kör 1998. szeptember 7-én rendezett kerekasztal beszélgetése során elhangzottakról készült összefoglalót az Eszmélet folyóirat 40. számában (1998. tél). Elérhető: [http://www.eszmelet.hu/index2.php?act=period&lang=HU&item=707&auth=Krausz Tamás - Szigeti Péter - Németh György - Bánfalvi István: &info=Eszmélet folyóirat, 40. szám \(1998. tél\) \(2012-01-14](http://www.eszmelet.hu/index2.php?act=period&lang=HU&item=707&auth=Krausz Tamás - Szigeti Péter - Németh György - Bánfalvi István: &info=Eszmélet folyóirat, 40. szám (1998. tél) (2012-01-14)

[26] Kondorosi 1998. tél, elérhető: [http://www.eszmelet.hu/index2.php?act=period&lang=HU&item=710&auth=Kondorosi%20Ferenc:%20&info=Eszm%C3%A9let%20foly%C3%B3irat,%2040.%20sz%C3%A1m%20\(1998.%20t%C3%A9l\) \(2012-01-17](http://www.eszmelet.hu/index2.php?act=period&lang=HU&item=710&auth=Kondorosi%20Ferenc:%20&info=Eszm%C3%A9let%20foly%C3%B3irat,%2040.%20sz%C3%A1m%20(1998.%20t%C3%A9l) (2012-01-17)

- munkához és megfelelő munkafeltételekhez való jog (6-7. cikkek),
- szakszervezeti jogok (8. cikk),
- szociális biztonsághoz való jog (9. cikk),
- a család, az anyák, a gyermek védelme (10. cikk),
- a megfelelő életszínvonal biztosítása (11. cikk),
- az egészséghez való jog (12. cikk),
- művelődéshez való jog, ennek keretében különösen kötelező és ingyenes alapfokú oktatás, fokozatosan ingyenessé váló középfokú oktatás (13-14. cikk),
- kultúrához való jog és a tudományos kutatás szabadságának tiszteletben tartásának követelménye (15. cikk).

Kiemelkedően fontos dokumentum még az Európai Szociális Karta, már csak azért is, mert az Amszterdami Szerződés a benne foglalt jogokat a közösségi *acquis* részévé tette. A Karta, illetve az 1996-ban módosított változata 31 jogot foglal magába, részben megismételve, pontosítva és kiegészítve a korábbi nemzetközi dokumentumokban foglaltakat, részben új jogokat is deklarálva. Ez utóbbiak közül különösen az alábbiak érdemelnek kiemelését:

- kifejezetten is rögzítést nyert a társadalombiztosításhoz való jog, mely a Karta szóhasználata szerint minden dolgozót és eltartottját megillet (12. cikk),
- szociális és orvosi segítséghez való jog mindazoknak, akik nem rendelkeznek megfelelő erőforrásokkal (13. cikk),
- a jóléti szolgáltatásokból való részesedés joga (14. cikk),
- a család – melyet a Karta a társadalom alapegységének tekint –, valamint a gyermekek és fiatalok joga a szociális, gazdasági és jogi védelemre (16-17. cikkek),
- egyenlő bánásmód a foglalkoztatás terén (20. cikk),
- legkülönbélebb dolgozói jogok (pl. leépítés esetén, meghallgatáshoz, tájékoztatáshoz való jog, stb.),
- mindenkinek joga van a szegénységgel és társadalmi kirekesztéssel szembeni védelemre (30. cikk),
- mindenkinek joga van a lakhatáshoz (31. cikk).

b) A szociális jogok köre a magyar Alaptörvényben

i) Előzetes megfontolások

Az Alaptörvényt éles kritikákkal illették – számos egyéb témakör mellett – a szociális jogok kapcsán is, gyakran hangoztatva, hogy az nem felel meg hazánk által is elfogadott nemzetközi dokumentumokba foglalt kötelezettségeknek,^[27]

[27] Ld. pl. a Magyar Szociális Fórum 2011. április 11-én publikált állásfoglalását a http://www.msfszk.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=3:az-alaptoerven-terv-nem-all-oesszhangban-nemzetkoezi-normakkal-mszf&catid=2:magyar (2012-01-14) oldalon.

sőt egyesek „antiszociális fordulatról”^[28] beszélnek az Alaptörvény szociális tárgyú rendelkezései vonatkozásában. Ahhoz, hogy fel tudjuk mérni e kijelentések megalapozottságát, röviden vizsgáljuk meg érveiket.

A kritikusok mindenekelőtt attól tartanak, hogy a korábbi Alkotmány megfogalmazásával ellentétben – mely szerint hazánk állampolgárainak joguk volt a szociális biztonsághoz^[29] – az Alaptörvény értelmében Magyarország már csak törekszik arra, hogy állampolgárainak szociális biztonságot nyújtson.^[30] Emellett az Alaptörvény azt is lehetővé teszi, hogy törvény a szociális intézkedés jellegét, mértékét a szociális szolgáltatást igénybe vevő személy közösség számára hasznos tevékenységéhez igazítsa.^[31] Az említetteken túl általánosságban azt is felróják, hogy az Alaptörvény az általa biztosított jogokat – helyesebben azok egy részét – „homályos párhuzamba állítja” egyes kötelezettségekkel. Ezt jól szemlélteti a szociális jogok területéről vett alábbi példa: míg a korábbi Alkotmány biztosította a munkához való jogot, az egyenlő munkáért egyenlő bért, valamint a végzett munka mennyiségének és minőségének megfelelő bérezés követelményeit,^[32] addig az Alaptörvény a munka és foglalkozás szabad megválasztásának jogát azzal a követelménnyel kapcsolja össze, hogy képességeinek és lehetőségeinek megfelelően mindenki járuljon hozzá a közösség gyarapodásához.^[33]

A jogok és köteleességek összekapcsolása az Alaptörvény kritikusai szerint „ellentmond az emberi jogok szokásos meghatározásának, viszonylagossá teszi azt, amit eddig az államnak meg kellett – vagy meg kellett volna – tennie, még hozzá föltétel és fönntartás nélkül.” Ezzel pedig eltér a demokratikus államok és a nemzetközi egyezmények által képviselt eszmeiségtől, követelményektől – vélik a kritikusok.^[34] Ezen állítások azonban eltúlzottnak, sőt nem egyszer tévesnek tekinthetők. Téglási András meggyőzően mutatja be, hogy önmagában a „szociális jog munkateljesítményhez kötése” nem példa nélküli, hiszen ez jellemző a konzervatív-korporista modellt alkalmazó országokra (mint Németország, Olaszország vagy részben Franciaország).^[35] Emellett azért sem tekinthető az Alaptörvény súlyos visszalépésnek a korábbi Alkotmányhoz képest, mert az abban foglalt szociális biztonsághoz való jog az Alkotmánybíróság gyakorlata, értelmezése folytán de facto „államcélá szelídült”.^[36] A testület ugyanis kimondta, hogy konkrét ellátáshoz való alapjog az Alkotmány 70/B. §-ból nem vezethető le, valamint rögzítette azt is, hogy az állam nagyfokú szabadsággal

[28] Lásd Tamás, 2011. Elérhető: <http://tamas.gaspar.miklos.nepszava.com/2011/03/29/az-uj-alkotmany-tortenelmi-jelentosege/> (2012-01-14)

[29] Alkotmány 70/E. §

[30] Alaptörvény XIX. cikk (1) bek.

[31] Alaptörvény XIX. cikk (3) bek.

[32] Alkotmány 70/B.§ (1) – (3) bek.

[33] Alaptörvény XII. cikk (1) bek.

[34] Ld. Tamás, 2011.

[35] Téglási, 2011. Elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/teglasi48.html> (2012-01-15).

[36] Jakab, 2011, 221.

rendelkezik a szociális biztonsághoz való jog megvalósítása érdekében alkalmazandó eszközök kiválasztása során.^[37] Mindezek tükrében leszögezhetjük, hogy az Alaptörvény által szociális téren eszközölt változások nem annyira drasztikusak, hogy a szociális állam leépítéseként értelmezzük azokat, sőt néhány új, alapvető fontosságú elem is bekerült az államcélok közé (így például az egészséges élelmiszer és ivóvíz biztosítása^[38]). Végző soron pedig Balogh Zsolt szerint egy alkotmány szociális karaktere leginkább az érvényesülése fölött őrkdő alkotmányvédő szerv működésétől – és tegyük hozzá: az alkotmányos kereteket kitöltő alacsonyabb szintű jogszabályok rendelkezéseitől – függ.^[39]

Egyébként vitatott, hogy valóban van-e a szociális jogoknak alkotmányos létjogosultságuk. Természetesen az ezzel kapcsolatos viták kifejtésére jelen keretek között nem vállalkozhatunk, csupán hivatkozunk ezzel kapcsolatban egy pro és egy contra véleményre. Sunstein szerint e jogok önállótlanná teszik a társadalom tagjait, ezért helyesebbnek tartaná a szociális jogok garanciáit a jogalkotásra bízni, az alkotmányt pedig más kérdések rendezésére fenntartani.^[40] Ezzel szemben Schwartz – Seymour L. Robin szavaival élve^[41] – azt hangsúlyozza, hogy „az általános és nagyívű standardok megfogalmazása annak ellenére is értékes szerepet játszhat, hogy legtöbbször figyelmen kívül hagyják őket. A hasonló standardok befolyásolják a magatartást...”, ezért alkotmányos deklarációjuk igen is indokolt lehet.^[42] A szociális jogok alkotmányos létjogosultságával kapcsolatos viták kapcsán végző soron arra a kérdésre kell választ adni, hogy az éppen aktuális „állami gazdasági kapacitásokhoz mérjük-e... az alkotmányt, vagy pedig pragmatikus dokumentumnak is tekintjük egyben..., amely nem mondhat le bizonyos elvekről, eszményekről és megvalósításukról.”^[43] Ebből a nézőpontból szemlélve álláspontunk szerint a kérdés költői.

ii) A szociális jogok katalógusa az Alaptörvényben

A fenti előzetes megjegyzések után megkíséreljük felsorolásszerűen összegezni az Alaptörvényben biztosított szociális jogokat és állami kötelezettségvállalásokat.

[37] Ld. a 32/1998 (VI.25.) AB határozatot és a 42/2000 (XI.8.) AB határozatot.

[38] Ld. Alaptörvény XX. cikk.

[39] Balogh, 2006, 35.

[40] Ld. Sunstein 1998, 11–14. A tanulmány eredeti, angol nyelvű változata a Sajó András által szerkesztett *Western Rights? Post-Communist Application* című kötetben jelent meg (Kluwer Law Institute, 1996).

[41] Ld. Rubin, 1998. A tanulmány eredetileg az American University Journal of International Law and Policy archívumában jelent meg. Hivatkozva: Schwartz, 1998, 5–10.

[42] Ld. Schwartz, 1998, 5–10. A tanulmány eredetileg a the American University Journal of International Law and Policy c. kiadványban jelent meg 1995 nyarán.

[43] Frivaldszky, 1996, 93–104.

Jogként, szabadságként megfogalmazott szociális jogok:

- a tudományos kutatás, a művészetek, valamint a tanulás és tanítás szabadsága (X. cikk),
- művelődéshez való jog (XI. cikk),
- munka és foglalkozás szabadmegválasztásának joga és jog a vállalkozáshoz, azzal az állami törekvéssel, hogy minden munkaképes és dolgozni akaró ember számára munkalehetőség álljon rendelkezésre; ugyanakkor mindez az állampolgárok oldaláról a képességeiknek és lehetőségeiknek megfelelő munkavégzési „kötelezettséggel” párosul (XII. cikk),
- tulajdonhoz és örökléshez való jog, deklarálva, hogy a tulajdontársadalmi felelősséggel is jár (XIII. cikk),
- gyermekek joga a megfelelő fejlődésükhöz szükséges védelemhez és támogatáshoz azzal, hogy a nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni (XVI. cikk),
- munkavállalókat megillető jogosultságok: érdekvédelemhez, munkabeszüntetéshez, szabadsághoz, megfelelő munkafeltételekhez való jog, de kötelesek a munkaadókkal együttműködni (XVII. cikk),
- testi és lelki egészséghez való jog – e körben az Alkotmányhoz képest bővültek az állami kötelezettségvállalások a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdaság, valamint az egészséges élelmiszerekhez és ivóvízhez való hozzáférés biztosításával (XX. cikk),
- egészséges környezethez való jog – ennek biztosítására ugyancsak bővültek az alkotmányos előírások, ugyanis rögzítést nyert a környezetben okozott kár helyreállítási kötelezettsége és a külföldről származó szennyező hulladék elhelyezésének tilalma (XXI. cikk).

Államcél jellegű, szociális természetű állami kötelezettségvállalások:

- Magyarország törekszik arra, hogy minden állampolgárának szociális biztonságot nyújtson, azonban a felsorolt, önhibájukon kívül kiszolgáltatott csoportok (például betegek, árvák, stb.) esetében a támogatás már jogosultságként került megfogalmazásra (XIX. cikk),
- Törekvés az emberhez méltó lakhatás feltételeinek és a közszolgáltatókhoz való hozzáférés biztosítására (XXII. cikk).

A teljesség kedvéért utalunk arra, hogy a Nemzeti hitvallásban és az Alapvetésben is tartalmaz szociális jellegű utalásokat az Alaptörvény, azonban e deklarációk a későbbiekben még kifejtést nyernek, ezért ezeket most nem elemezzük.

IV. A KÉPZELETBELI KÖZÖS HALMAZ LEHETSÉGES ELEMEI: AZ EGYES SZOCIÁLIS JOGOK FOGYASZTÓVÉDELMI ASPEKTUSAI

1. Elméleti megalapozás

Az egyes szociális jogok fogyasztóvédelmi vonatkozásainak bemutatása előtt néhány elvi jellegű megfontolásra szeretnénk felhívni a figyelmet. Bencsik András mutatott rá, hogy a gazdasági biztonság a fogyasztók megfelelő védelmének követelményét is magában foglalja, és álláspontja szerint az ilyen értelemben felfogott gazdasági biztonság alkotmányos szabályozására az egyik megoldást a gazdasági és szociális jogok keretében történő reguláció kínálja.^[44] Sajnálatos módon azonban ezzel a lehetőséggel nem élt a törvényhozó. Korábbi Alkotmányunk ugyan megfogalmazta a rászorulókról való gondoskodás elvét, amikor rögzítette, hogy a „Magyar Köztársaság a rászorulókról kiterjedt szociális intézkedésekkel gondoskodik,”^[45] de a szöveg ebben a formában inkább csak a szociálisan rászorulókra vonatkozott. A szociális biztonság tárgykörét ugyanakkor a korábbi Alkotmány 70/E. §^[46] is érintette – ez utóbbi jogszabályhellyel összefüggésben az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a szociális biztonság alkotmányos tétele szerinti védelem alapvetően a megélhetési minimum garantálására terjed ki.^[47] A 2012. január 1-jétől hatályos Alaptörvény szociális jogokra vonatkozó rendelkezéseiről a III. fejezet 3.b pontjában szóltunk, azonban itt szeretnénk kiemelni és üdvözölni, hogy a fogyasztóvédelem végre deklaratív jelleggel alaptörvényi rögzítést nyert – igaz, nem a Bencsik által elgondolt szociális jogok keretében.^[48]

E rövid elméleti kitérő után itt szeretnénk felhívni a figyelmet a fogyasztóvédelmi törvény preambulumára is, mely hasznos eligazítást ad számunkra a fogyasztói jogok szociális vonatkozásairól, amikor deklarálja, hogy e jogszabály mindenek előtt „a biztonságos áruhoz és szolgáltatáshoz, a vagyoni érdekek védelméhez, a megfelelő tájékoztatáshoz és oktatáshoz, a hatékony jogorvoslathoz, továbbá az egyesületeken keresztül történő fogyasztói érdekképviselethez fűződő érdekek” védelmére hivatott. A továbbiakban e szempontok mentén haladva a fogyasztók egészséghez és oktatáshoz való jogát tárgyaljuk, mint az egészséghez és oktatáshoz való szociális jog fogyasztóvédelmi dimenzióit.

[44] Ld.: Bencsik, 2011, 19–35. Elérhető: www.dieip.com/2011_5_2_szam.pdf (2012-01-05)

[45] Ld. 1949. évi XX. törvény 17.§.

[46] 70/E. § (1) A Magyar Köztársaság állampolgárainak joguk van a szociális biztonsághoz; öregesség, betegség, rokkantság, özvegyesség, árvaság és önhibájukon kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén a megélhetésükhöz szükséges ellátásra jogosultak.

(2) A Magyar Köztársaság az ellátáshoz való jogot a társadalombiztosítás útján és a szociális intézmények rendszerével valósítja meg.

[47] 32/1998. (VI. 25.) AB határozat, ABH 1998, 251

[48] Ld. Alaptörvény – Alapvetés, M) cikk.

2. Egészséghez való jog – a fogyasztók egészsége

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) Alapokmányának preambuluma az egészség fogalmával kapcsolatban leszögezi, hogy ez nem csak a betegség hiányát jelenti, hanem fizikai, mentális, társadalmi jólétet.^[49] E széles értelemben felfogott egészséghez való jognak így az egészségügyi ellátás csak az egyik eleme. Többek között a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányának megfogalmazásából is kitűnik, hogy a nemzetközi dokumentumok az egészség fogalmát a fenti, széles értelmében használják. Az Egyezségokmány 2. cikke ugyanis kimondja, hogy a részes államok a következő intézkedéseket kötelesek megtenni e jog megvalósítása érdekében:

- halvaszületés, csecsemőhalálozás csökkentése, a gyermekek egészséges fejlődésének biztosítása,
- a környezet és az ipar egészségügyének javítása,
- járványos megbetegedések megelőzése, gyógyítása és ellenőrzése,
- olyan feltételek megteremtése, amelyek megbetegedés esetén mindenki számára biztosítják az orvosi ellátást és kezelést.

Egyéb nemzetközi dokumentumok további kötelezettségekkel egészítik ki a fenti listát, most azonban csak az Európai Szociális Karta azon rendelkezését emeljük ki, melynek értelmében a szerződő felek tanácsadói és oktatási lehetőségeket kötelesek biztosítani az egészségvédelemmel kapcsolatban és az egészségügyi kérdésekben történő egyéni felelősség növelésére.^[50] E kiemlést az indokolja, hogy egyrészt utal az oktatáshoz való jog egészségvédelemmel kapcsolatos aspektusaira, másrészt az egyéni felelősség szerepe a tudatos fogyasztóvá válásnak is nélkülözhetetlen eleme, így e gondolatmenetet követve eljuthatunk az egészséghez való jog fogyasztóvédelmi vonatkozásaihoz. Mindezekelől arra szeretnénk felhívni a figyelmet ezzel kapcsolatban, hogy az EU a fogyasztói érdekek védelme kapcsán öt elvre épít, melyek közül első a fogyasztók egészségének és biztonságának védelme.^[51] Emellett mind a korábbi magyar Alkotmány, mind az Alaptörvény^[52] biztosítja az egészséghez való jogot.

[49] Ld. Constitution of the World Health Organization. Szövege elérhető többek között: <http://www.who.int/governance/eb/constitution/en/index.html> (2012-01-11)

[50] Ld. Karta 11. cikk 2. pont.

[51] Ezek a következők: 1. a fogyasztók egészségének és biztonságának védelme, 2. a fogyasztók gazdasági érdekeinek védelme, 3. a fogyasztók tájékoztatása és oktatása, 4. a fogyasztói kárigény érvényesítése, 5. a fogyasztók képviselete.

Ld.: <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=1139&articleID=32432&ctag=articlelist&iid=1> (2012-01-11).

[52] Ld. Alaptörvény XX. cikk: (1) Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.

(2) Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosí-

Ezen alapokról kiindulva a fogyasztóvédelmi törvényünk külön fejezetet szentel a fogyasztók egészsége kérdésének,^[53] az általános termékbiztonság kérdéseit tárgyalva ezalatt. „A törvény orientáló rendelkezéseket tartalmaz annak tárgyában, hogy miként lehet megítélni valamely áru biztonságosságát, ha az nem került valamely jogforrásban, külön szabványban meghatározásra.”^[54] Amennyiben az áru biztonságosságát jogszabály vagy nemzeti szabvány nem határozná meg, akkor azon áru minősül biztonságosnak, mely a fogyasztó életét, egészségét, testi épségét a rendeltetésszerű vagy az ésszerűen várható használat időtartama alatt nem, vagy csak a rendeltetésszerű vagy ésszerűen várható használatával járó legkisebb mértékben veszélyezteti. Amennyiben pedig a kockázat figyelmeztetés nélkül nem észlelhető azonnal, a gyártó köteles a fogyasztót írásban figyelmeztetni olyan módon, hogy a fogyasztó felmérhesse az áru rendeltetésszerű vagy ésszerűen várható használatával járó veszélyt, illetve megtehesse a veszély elleni óvintézkedéseket. A figyelmeztetés ugyanakkor nem mentesíti a gyártót és a forgalmazót az áru biztonságosságával kapcsolatos kötelezettségei alól.^[55]

Az áruk biztonságával kapcsolatban a fent írtak mellett fontos kérdéseket szabályoz a termékfelelősség intézménye is. Ennek lényege, hogy ha valamely termék üzletszerű forgalmazásával foglalkozó személy a használóra, a fogyasztóra vagy vagyonokra ésszerűtlenül veszélyes állapotban hoz forgalomba terméket, felelőssé válik a végfelhasználónak vagy a fogyasztónak így okozott anyagi kárért, amennyiben elvárható, hogy a termék a használóhoz vagy a fogyasztóhoz lényeges változtatás nélkül, az eladáskori állapotában juthat és jut is el.^[56] A fenti meghatározás általános jellegű, ezért egyes elemei (mindenek előtt például a kár vagy a termék fogalma) további pontosításra szorulnak. Ezek részletes kifejtését nem tekintjük jelen írás feladatának, csupán utalunk rá, hogy az említett fogalmak normatív meghatározását Magyarországon a termékfelelősségi törvény megtette.^[57]

3. Oktatáshoz való jog – a fogyasztók oktatáshoz és tájékoztatáshoz való joga

E jog jelentősége mindenekelőtt abban áll, hogy a társadalmi esélyegyenlőség megteremtésében az oktatás kiemelkedő szerepet tölt be, hiszen a hátrányos helyzetből történő kiemelkedésnek a megfelelő képzés az egyik legígéretesebb útja. A III. fejezet 2. pontjában már érzékeltettük, hogy az oktatásra fordított

- tásával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.

[53] Ld. Fgytv. II. fejezet, 3-5. §.

[54] Hajnal, 2009. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2009/fogyasztoi_alapjogok_a_hatalyos_magyar_es_europai_unios_fejlodesi_tendenciak_tukreben/ (2012-01-11)

[55] Fgytv. 3-4.§

[56] American Law Institute által kiadott Second Restatement of Torts című kiadvány 402.§. Idézi: Surányi, 1994. Elérhető: <http://mek.niif.hu/01400/01447/01447.htm#7> (2012-01-16)

[57] Ld. Az 1993. évi X. törvényt a termékfelelősségről, illetve annak 1. § (1) - (4) bekezdéseit.

kiadások nemzetgazdasági szinten milyen eredmények elérését tehetik lehetővé, de egyéni szinten is hatalmas – olykor szó szerint életbevágó – jelentősége lehet annak, hogy milyen oktatásban, képzésben részesül valaki. Mindezt jól érzékelteti az a felmérés, amelynek tanúsága szerint Afrikában egy tanulatlan anya gyermekének mintegy húsz százalékos esélye van arra, hogy öt éves kora előtt meghal, de ha az anya legalább öt évet járt iskolába, a halál esélye tizenkét százalékra csökken.^[58]

Ami e jog tartalmát illeti, fontos látni, hogy először szabadságként került megfogalmazásra a XIX. századi polgári alkotmányokban, melyek az oktatás és tanulás szabadságát értették ezalatt, szemben a korábbi időszakok felfogásával, mely szerint az oktatás az egyház feladata volt. Ily módon e jog gyökerei a lelkiismereti és vallásszabadság elismerésével vannak kapcsolatban. Idővel aztán az állam fokozatosan kialakította az iskolarendszert és az afölötti ellenőrzést, és az állami szerepvállalás erősödésével az oktatáshoz való jog szabadság mellett szociális joggá is vált.^[59] Az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata értelmében az alapvető oktatás ingyenes és kötelező. A felsőbb iskolai szintekkel kapcsolatban már árnyaltabban fogalmaz, amikor a szakoktatás általánossá tételéről, valamint a felsőoktatás mindenki számára egyenlő feltételekkel történő hozzáférhetőségéről beszél. A Nyilatkozat szól az oktatás céljáról is, fő rendeltetésként az emberi személyiség kibontakoztatását és az emberi jogok tiszteletben tartását megjelölve.^[60] A többi, e kérdéssel (is) foglalkozó nemzetközi dokumentum közül csak az Egyezségokmány azon rendelkezéseit emeljük ki, melyek jelentős új elemeket adnak hozzá a Nyilatkozatban foglaltakhoz. Ilyen az oktatási rendszer folyamatos fejlesztésének kötelezettsége, a megfelelő ösztöndíjrendszer bevezetése és a tanszemélyzet életkörülményeinek fokozatos javítása, valamint az ingyenes közép- és felsőfokú oktatás fokozatos bevezetésének követelménye.^[61] A pontosság kedvéért megjegyezzük, hogy az Egyezségokmány magyar fordítása – talán kissé szerencsétlen módon, mivel az angol szövegben található 'education' tartalmát inkább az oktatás, képzés jobban tükrözi – művelődéshez való jogot említ.

Fenti fundamentumok bemutatását áttérünk a kérdés fogyasztóvédelmi vonatkozásaira. Ezzel kapcsolatban elsőként rögzítjük, hogy a Fgytv. V. fejezete foglalkozik a fogyasztók oktatásával. A törvény kimondja, hogy a fogyasztóvédelem oktatása elsősorban állami feladat, melynek iskolai és iskolán kívüli formái között tesz különbséget. Általunk helyesnek tartott módon azonban a jogalkotó az oktatási feladatok megvalósításába bevonja a fogyasztóvédelemért felelős

[58] Gene B. Sperling: Towards Universal Education. In: Foreign Affairs, LXXX. évfolyam, 5. szám (2001. szeptember/október) 7–8. Idézi: Kardos, 2003, 180.

[59] Kardos, 2003, 181–182.

[60] Emberi jogok egyetemes nyilatkozata (továbbiakban: Nyilatkozat) 26. cikk 1. és 2. bekezdései.

[61] A felsorolt új elemeket az Egyezségokmány 13. cikk 2. bekezdés b), c) és e) pontjai tartalmazzák.

hatóságot és az érdekképviseleti feladatokat ellátó egyesületeket is. Az oktatás céljaként elsődlegesen azt tűzi ki a törvény, hogy annak keretében ismertetni kell a fogyasztói igényérvényesítéshez szükséges jogszabályokat.^[62] E célkitűzést tovább árnyalva magunkévá tesszük Hajnal Zsolt véleményét, aki prioritásként kezeli a fogyasztók oktatása keretében az alábbiakat:

- egyes kiemelt korcsoportok oktatását (különösen a fiatalok és idősek kiszolgáltatottak),
- piaci tárgyalási módszerek megismertetését, valamint
- a kollektív gazdasági érdekek megfelelő tudatosítását.^[63]

4. A lakhatáshoz való jog és egyes pénzügyi fogyasztóvédelmi összefüggései

A lakhatáshoz való jog fontosságát és komplexitását jól érzékeltetik a következő sorok:

„...*Lakás nélkül nincs munka. Munka nélkül nincs lakás. Munka és lakás nélkül nincs demokrácia.*”^[64] Ebből is látható, hogy a lakhatáshoz való jog – legalábbis gyakorlati, tényleges megvalósulásuk szempontjából mindenképpen – előfeltétele számos más jog érvényesülésének. Az idézet ugyan csak a hajléktalanok munkahely-keresési nehézségeivel kapcsolatos problémákra reagál közvetlenül, ám ezen a vonalon haladva nem nehéz megtalálni a kapcsolatot olyan jogokkal, mint az emberi méltósághoz vagy az egészséghez való jog. A probléma jelentőségét érzékelve mintegy hetven állam alkotmánya tartalmazza a lakhatáshoz való jogot különféle megfogalmazásban,^[65] ugyanakkor sem a korábbi magyar Alkotmány, sem az új Alaptörvény nem nevesíti jogként a lakhatáshoz való jogot. Az Alaptörvény megfogalmazása alapján „Magyarország törekszik arra, hogy az emberhez méltó lakhatás feltételeit és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést mindenki számára biztosítsa”^[66] – ezek szerint ez a jogosultság inkább állampolgárnak tekinthető. Az Alkotmánybíróság a kérdés kapcsán hangsúlyozta, hogy az állam a szociális biztonsághoz való jogot a társadalombiztosítási és szociális intézményrendszer útján valósítja meg, és a megélhetési minimum garantálásából nem vezethető le a lakhatáshoz való jog.^[67] Ugyanakkor az állampolgári jogok országgyűlési biztosa által lefolytatott hajléktalanügyi projekt tanulságait összegző tanulmány szerint az AB gyakorlatából kiolvasható, hogy „lakáshoz való jog ugyan nem vezethető le az Alkotmányból, de egyfajta ’vészhelyzet-szálláshoz való jog’ igen”^[68]

[62] Fgytv. 17.§

[63] Hajnal, 2009.

[64] Beck, 2005, 164.

[65] Kardos, 2003, 163.

[66] Alaptörvény XXII. cikk.

[67] 5/G. 1998. Abh.

[68] Borza, 2009, 15.

A fent írtak viszont egyáltalán nem adnak választ arra a kérdésre, hogy az államnak a méltó lakhatás megteremtésére irányuló törekvése miben nyilvánul meg. Iránymutatásul szolgálhat ebben a tekintetben a módosított Európai Szociális Karta,^[69] mely rögzíti, hogy a lakáshoz való jog hatékony érvényesülése érdekében a felek vállalják olyan intézkedések meghozatalát, melyek az alábbi célok elérésére irányulnak: „(...) 2. Megelőzni és csökkenteni a hajléktalanságot úgy, hogy szem előtt tartják annak fokozatos felszámolását. 3. A lakások árának elérhetővé tétele azok számára, akik nem rendelkeznek megfelelő erőforrásokkal.”^[70] Ezek a követelmények pedig már átvezetnek a kérdés pénzügyi fogyasztóvédelmi vonatkozásaihoz.

A lakhatáshoz való jog pénzügyi fogyasztóvédelmi aspektusai közül különösen a fizetéképtelenné vált adósok kilakoltatása, illetve lakóingatlanok végrehajtása kapcsán előállt problémák érdemelnek kiemelés. Ezen a téren a pénzügyi válság kirobbanása óta jelentős változások következtek be, amelyeket Magyarországon a devizában eladósodott lakáshitelek helyzetének ellehetetlenülése is ösztönzött. A médiában legtöbbször talán a folyamatosan meghosszabbított kilakoltatási moratóriumról lehetett hallani, ám emellett számos egyéb jogszabály is megkísérelte a helyzet rendezését, javítását. A kérdés átfogó vizsgálatára jelen írás keretei között nem vállalkozhatunk, de a főbb változásokat röviden megkíséreljük bemutatni azzal, hogy ezek közül csak a szociális szempontokkal – azaz jelen esetben a lakás elvesztésének megakadályozásával – leginkább összefüggő kérdésekre kívánunk összpontosítani, a pénzügyi háttér csak a legszükségesebb mértékben érintve.^[71] Az szükségesnek vélt intézkedési programot felsorolás-szerűen a devizahitelek helyzetének megerősítéséről szóló 1191/2011. (VI.14.) Kormányhatározat az alábbiakban jelöli meg:

- árfolyamrögzítés,
- kamattámogatási rendszer,
- kilakoltatási tilalom fokozatos feloldására kidolgozandó jogszabályi háttér,
- a lakóingatlanokat elvesztett jelzálog-hitelek elhelyezése, illetve ezzel kapcsolatban a Nemzeti Eszközkezelő felállítása,
- a devizában történő jelzáloghitelezés újraindítása oly módon, hogy devizaalapú jelzáloghitel felvételére csak abban az esetben nyíljon mód, amennyiben a hitelfelvevő természetes személy havi bruttó jövedelme meghaladja a mindenkori havi minimálbér tizenötszörösét, és ezen jövedelem abban a devizában keletkezik, amelyben a hitelt fel kívánja venni.

[69] Az Európai Szociális Kartát (továbbiakban: Karta) 1961-ben Torinóban írták alá, módosítására 1996-ban került sor. E kiegészített változatot (továbbiakban: Módosított Karta) a 2009. évi VI. törvény hirdette ki Magyarországon.

[70] Módosított Karta 16. cikk

[71] A 2011 decemberéig megvalósult intézkedésekről viszonylag részletes összefoglaló olvasható az olykor aktuálpolitikai felhangoktól sem mentes <http://www.kormany.hu/hu/gyik/kormanyzati-intezkedesek-a-lakashitelek-erdekeben> (2012-01-15) oldalon.

A kormányhatározatban foglaltak gyakorlati kivitelezése lassan halad előre (különösen az Eszközkezelő kapcsán volt jelentős csúszás^[72]), viszont a kilakoltatási moratórium megvalósítása érdekében a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.) több ízben is módosításra került.^[73] Ennek során először 2011. április 15-ig, majd július 1-ig (a jelenleg hatályos Vht. szövegében pedig 2011. október 1. szerepel) kitolták a moratóriumot, azaz a lakóingatlanok kiürítését a végrehajtónak ezen időpontokat követő napra kellett halasztani. E szabályok nem érintették ugyanakkor az önkényes lakásfoglalásokat és azokat az eseteket, amikor a kiköltözésre köteles személynek más lakóingatlan használatára is joga van.^[74] 2011. december 1. és 2012. március 1. között pedig ugyancsak tilos a kilakoltatás, tekintve, hogy a december 1. és március 1. közötti időszak vonatkozásában már korábban is ex lege kilakoltatási moratórium állt és áll fenn továbbra.^[75] Egyes hírek szerint ugyanakkor az elmúlt időszakban is több kilakoltatásra került sor,^[76] ezért a jogszabályok betartásának szigorúbb ellenőrzésére lenne szükség.

A fentiek mellett a devizakölcsönök törlesztési árfolyamának rögzítéséről és a lakóingatlanok kényszerértékesítésének rendjéről szóló 2011. évi LXXV. törvény is igyekszik csökkenteni a lakásukat elvesztők számát többek között oly módon, hogy maximálja a hitelezők által értékesíthető fedezeti ingatlanok számát 2014. december 31-ig terjedő időszakra.^[77] A törlesztési nehézségek időleges áthidalására pedig e törvény a gyűjtőszámla-hitel lehetőségét kínálja. E konstrukció lényege, hogy rögzített árfolyamon lehet törleszteni 36 hónapig, de legfeljebb 2014. dec. 31-ig. „Így erre az átmeneti időszakra alacsonyabb lesz a törlesztő részlet, de a különbség egy gyűjtőszámlán halmozódik, ezzel egy újabb, forintalapú hitelt generálva az adósnak,” amit 2015-től kell törleszteni – mutat rá közérthetően egy ingatlanos szakmai magazin írása e megoldás árnyoldalaira.^[78]

A fenti intézkedések jelzik az állam elkötelezettségét a problémák megoldására, azonban a szabályozás értékelésére a hatályba lépésük óta eltelt idő

[72] Az eredeti tervek szerint már 2011. július 1-jén felállt volna a Nemzeti Eszközkezelő, a jogállást szabályozó 2011. évi CLXX. törvény a hitelszerződésből eredő kötelezettségeinek leget tenni nem tudó személyek lakhatásának biztosításáról csak 2012. januárjában lépett hatályba.

[73] Ld. például a Vht. módosításáról szóló 2010. évi LXXXI. törvényt és a 2011. évi XVIII. törvényt.

[74] <http://www.kormany.hu/hu/gyik/kormanyzati-intezkedesek-a-lakashitelesek-erdekeben> (2012-01-15)

[75] Ld. Vht. 182/A.§

[76] Ld. pl.

[77] Ld. 2011. évi LXXV. törvény 6-8.§ és 1. sz. Melléklet. A „megmentett” ingatlanok körébe ugyanakkor nem tartoznak bele azok az ingatlanok, melyek értéke meghaladja a 30 millió forintot és a hitel eredeti összege 20 millió forint felett volt.

[78] Ld. az Ingatlan és Befektetés magazin Devizahiteles mentőcsomag: az árfolyamplafonról és a kényszerértékesítés menetéről elkészült a törvényjavaslat c. írását. Elérhető: <http://www.ingatlanbefektetes.hu/cikkek/devizahiteles-mentocsomag-az-arfolyamplafonrol-es-a-kényszerertekesites-meneterol-elkeszult-a-torvenyjavaslat> (2012-01-17)

rövidsége miatt sem vállalkozhatunk. Mindazonáltal már most is látszik, hogy a kérdéskör szabályozására létrejött joganyag hatalmas mennyiségű és nehezen áttekinthető. Ez a tény pedig várhatóan komoly jogalkalmazási nehézségeket fog okozni.

V. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

Az egyes szociális jogok fogyasztóvédelmi aspektusainak vizsgálata során azt vettük észre, hogy tulajdonképpen két ellentétes irányú folyamat zajlott le hazánkban az új Alaptörvény hatálybalépésével. Míg egyfelől a fogyasztóvédelemmel kapcsolatos állami szerepvállalás növekedésének jele lehet, hogy a fogyasztói jogok védelme és a tisztességes gazdasági verseny, valamint az erőfölénnyel való visszaéléssel szembeni védelem alkotmányos szintű rögzítést nyert, addig másfelől a szociális jogok kapcsán az eddigi nagyvonalúbb alkotmányos tételekkel szemben mértéktartóbb megfogalmazások kerültek az Alaptörvénybe. Bár jeleztük, hogy az átalakult szociális jogokra vonatkozó alkotmányos szabályok nem feltétlenül jelentenek antiszociális fordulatot, a nemzetközi tendenciák alapján mégis várható, hogy egyes területeken csökkenő állami szolgáltatásokra, szerepvállalásra lehet számítani. Ennek mélyebb okait keresve – némi leegyszerűsítéssel – megállapíthatjuk, hogy a globalizáció következtében a kormányzati kiadások iránti igény általában megnőtt, az állami bevételek azonban többnyire csökkentek a jóléti államokban. Ugyanakkor egyes kutatások^[79] azt mutatják, hogy az európai jóléti államokban az erős szociális háló biztosításához szükséges pénzeket magas adókból fedezik, ami viszont azt eredményezheti, hogy a tőketulajdonosok kivonják magukat a közteherviselés alól. Ennek megakadályozására elkerülhetetlen az adók csökkentése. Természetesen a szociális vívmányok felszámolása nehéz folyamat és nagy politikai kockázatot is hordoz magában, azonban Kiss Marietta érvelése alapján – figyelemmel Svédország eredményeire – a jóléti rendszerek valamilyen mérvű racionalizálása, reformja elkerülhetetlennek látszik. Ennek sikeres megvalósításához – hazánkban legalábbis mindenképpen – a választók gondolkodásmódjának megváltoztatására is szükség lesz, hiszen az emberek többségében ma is él az a beidegződés, hogy az állam mindig ott áll az ember mögött, biztosítva egyfajta minimális megélhetést számára.^[80] (Természetesen nem gondoljuk, hogy ezt a gondolatot gyökerestül ki kellene irtani, de erőteljesebben hangsúlyozni kell az egyéni felelősségvállalás fontosságát.)

A piacgazdaság viszonyai között újfajta kihívások, veszélyek leselkednek az emberekre. Ezek közül jelentős mértékben felerősödött a fogyasztói társadalom

[79] Ld. Kiss, 2006, 165–181.

[80] Téglási, 2011.

kísértése, mely arra biztat mindenkit – gyakran eszközökben sem válogatva ennek során –, hogy a boldogság eléréséhez különböző javak, szolgáltatások birtoklására, igénybe vételére van szüksége. A fogyasztó a rázúduló, sokszor manipulált információk tömegével szemben gyakorlatilag kiszolgáltatott helyzetben van, így az államnak ezen a területen az a feladata, hogy a tisztességes versenyt biztosítva megpróbálja minél teljesebb védelmet nyújtani polgárai számára. Ezért az elkövetkező időszakban a fogyasztóvédelem további megerősítésére lesz szükség. Ennek során a jogalkotás és jogalkalmazás felelősége, hogy ahol csak lehetséges, a szociális szempontok megfelelő figyelembe vételével tegye. Mindez talán az eddigiekhez képest másfajta látásmódot követel meg a szabályozó és felügyelő szervektől. E szemlélet megalapozásához szeretnénk hozzájárulni jelen írásunkkal.

IRODALOM

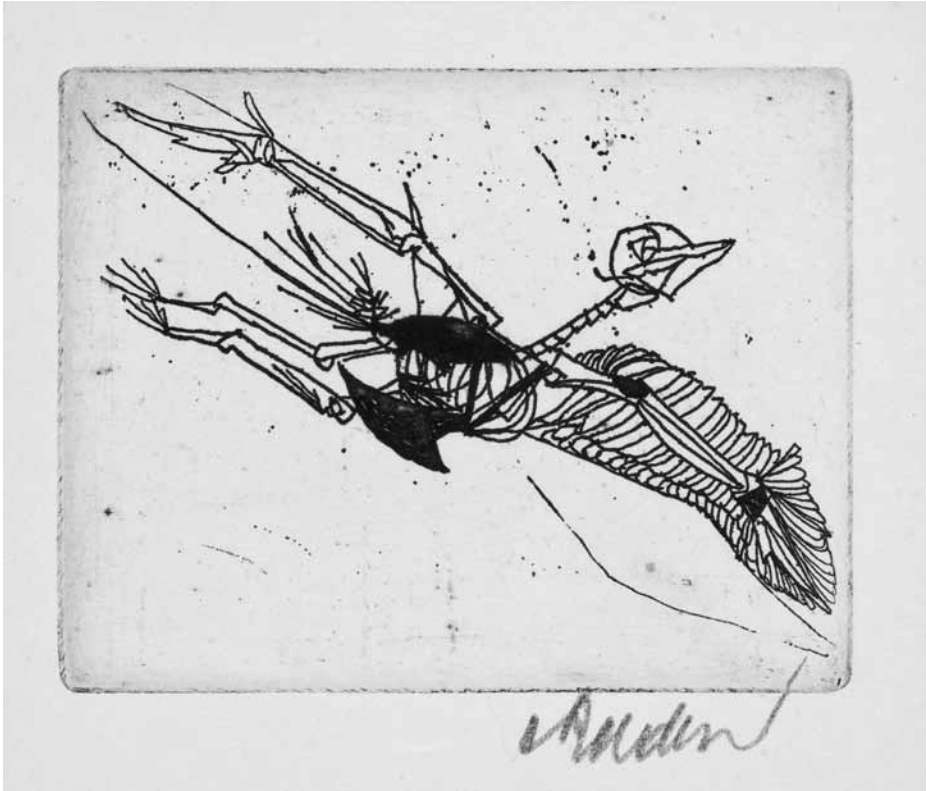
- Balogh Zsolt (2006): Az értelmezés hatalma – szociális jogok az Alkotmányban. In: *Formatori Juris Publici. Ünnepi kötet Kilényi Géza professzor hetvenedik születésnapjára*. Szerkesztette: Hajas Barnabás – Schanda Balázs. Szent István Társulat, Budapest.
- Beck, Ulrich (2005): *Mi a globalizáció?* Belvedere, Szeged.
- Bencsik András (2011): A fogyasztóvédelem, mint az alapjogvédelem új eszköze. In: *De iurisprudencia et iure publico*. 2. szám, 19–35. Elérhető: www.dieip.com/2011_5_2_szam.pdf (2012-01-05)
- Bódig Mátyás et al. (2005): *Államtan. Az állam általános elmélete*. Kézirat. SZTE – ÁJK Politológiai Tanszék. Elérhető: http://www2.juris.u-szeged.hu/politologia/tartalom/docs/tanseged/II_IV_XVII_A%20fejezet.pdf (2012-01-07)
- Borza Beáta (szerk.) (2009): *A hajléktalan emberek alkotmányos jogainak érvényesülését feltáró projekt*. ÁJOB Projektfüzetek, 2009/2. Kiadja az Országgyűlési Biztos Hivatala. Budapest.
- Czúcz Ottó (szerk.) (2003): *Szociális jog I. - A társadalombiztosítás és egyéb szociális ellátások jogi szabályozása*. A nemzetközi szociális jog alapkérdései, az Európai Unió szociális jogi gyakorlata. Unió Kiadó, Budapest.
- Frivaldszky János (1996): Társadalmi diskurzus és szociális jogok. In: *Politikatudományi Szemle*, 1. szám, 93–104.
- Gyulavári Tamás – Könczi György (2000): *Európai szociális jog*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Hajnal Zsolt (2009): Fogyasztói alapjogok a hatályos magyar jogi szabályozás és az európai uniós fejlődési tendenciák tükrében. In: *Debreceni Jogi Műhely*, 2. szám. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2009/fogyasztoi_alapjogok_a_hatalyos_magyar_es_europai_unios_fejlodesi_tendenciacik_tukreben/ (2012-01-11)
- Jakab András (2011): *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest.
- Juhász Gábor (1995): A szociális biztonsághoz való jog alkotmányos újr szabályozása elé. In: *Esély*, 3. szám, 3–25.
- Kardos Gábor (2003): *Üres kagylóhéj? A szociális jogok nemzetközi jogi védelmének egyes kérdései*. Gondolat Kiadói kör, Budapest.

- Kiss Marietta (2006): Globalizáció és jóléti állam: azonos kihívás – eltérő válaszok. In: *Competitio*, 1. szám, 165–181.
- Kondorosi Ferenc (1998): A gazdasági-szociális jogokról. In: *Eszmélet* 40. szám (1998. tél). Elérhető: [\(http://www.eszmelet.hu/index2.php?act=period&lang=HU&item=710&auth=Kondorosi%20Ferenc:%20&info=Eszm%C3%A9let%20foly%C3%B3irat,%2040.%20sz%C3%A1m%20\(1998.%20t%C3%A9l\)\)](http://www.eszmelet.hu/index2.php?act=period&lang=HU&item=710&auth=Kondorosi%20Ferenc:%20&info=Eszm%C3%A9let%20foly%C3%B3irat,%2040.%20sz%C3%A1m%20(1998.%20t%C3%A9l)) (2012-01-17)
- Kőhidi Ákos: A fogyasztóvédelem pragmatikus aspektusa. In: *Jogi Fórum*. Elérhető: www.jogiforum.hu/publikaciok/266 (2012-01-17)
- Rubin, Seymour L.(1998): Economic and Social Rights and the New International Economic Order. Address Before the American Society of International Law (American University Journal of International Law and Policy archívumában).
- Rab Henriett (2008): A szociális jogok alkotmányjogi megközelítése a hazai és nemzetközi környezetben. In: *Debreceni Jogi Műhely*, 4. szám. Elérhető: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/4_2008/a_szocialis_jogok_alkotmanyjogi_megkozelitese_a_hazai_es_nemzetkozi_kornyezetben/ (2012-01-12)
- Schwartz, Herman (1998): Van-e helyük a gazdasági és szociális jogoknak az alkotmányban? In: *Fundamentum*, 3. szám, 5–10.
- Sunstein, Cass R. (1998): A pozitív jogok ellen. In: *Fundamentum*, 3. szám. 11–14.
- Surányi Miklós (1994): *A termékfelelősség alapjai és kockázatai*. Építésügyi Tájékoztatói Központ Kft. Elérhető: <http://mek.niif.hu/01400/01447/01447.htm#7> (2012-01-16)
- Szamel Katalin (1998): Európai szociális jogok Magyarországon. In: *Fundamentum*, 3. szám, 15–22.
- Szótér Orsolya (2007): *A fogyasztóvédelem fogalmi ismérvei, kialakulása és fejlődése napjainkig*. Elérhető: www.drzoter.hu/.../a-kozossegi-fogyasztovedelem-kialakulasa-2006... (2012-01-09)
- Tamás Gáspár Miklós (2011): Az új alkotmány történelmi jelentősége. In: *Népszava*, március 29. Elérhető: <http://tamas.gaspar.miklos.nepszava.com/2011/03/29/az-uj-alkotmany-tortenelmi-jelentosege/> (2012-01-14)
- Téglási András (2011): A szociális állam „erodálása” vagy megmentése? – avagy a szociális biztonság az új Alaptörvényben. In: *Jogelméleti Szemle* 4. szám, Elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/teglasi48.html> (2012-01-15).
- Zoványi Nikolett (2011): A fogyasztóvédelem történeti fejlődése és szabályozási elvei. A fogyasztóvédelmi jog kialakulásának történeti előzményei. In: *Debreceni Jogi Műhely* 3. szám, Elérhető: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/3_2011/a_fogyasztovedelem_torteneti_fejlodesese_es_szabalyozasi_elvei/ (2012-01-09)

LINKEK:

- http://fn.hir24.hu/itthon/2010/03/16/sokkolo_gazdasagi_novekedes_titka/ (2012-01-07)
- http://www.hirado.hu/Hirek/2011/12/03/20/Az_erdekvedok_nem_biznak_a_kilakoltatasi_moratoriumban.aspx (2012-01-17)
- <http://www.ingatlanbefektetes.hu/cikkek/devizahiteles-mentocsomag-az-arfolyam-plafonrol-es-a-kenyszerertesites-meneterol-elkeszult-a-torvenyjavaslat> (2012-01-17)
- <http://www.kormany.hu/hu/gyik/kormanyzati-intezkedesek-a-lakashitelesek-erdekeben> (2012-01-15)

- http://www.mszfszk.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=3:az-alaptoervenyt-erv-nem-all-oesszhangban-nemzetkoezi-normakkal-mszf&catid=2:magyar (2012-01-14)
- http://nfhforum.hu/informaciok_bemutakozas-hu (2012-01-06)
- <http://www.parlament.hu/naplo35/179/1790050.htm> (2012-01-07)
- <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=1139&articleID=32432&ctag=articlelist&iid=1> (2012-01-11).

•
Kondor Béla: 12 kis rézkarc album, 1970. (részlet)